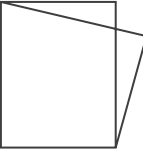

Ny ph.d.-afhandling: Mere end en skole – et studie af tre skolars praksis i arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling i et helskoleperspektiv

Ph.d.-forsvar: december 2024

Nadia Raphael
Rathje, lektor,
Læreruddannelsen,
København
Professionshøjskole

De accelererende menneskeskabte miljøkriser og deres underminering af menneskers, andre skabningers og planetens livsgrundlag kalder på komplekse og presserende forandringer, hvilket kræver store skift i både menneskelige handlinger, værdier og forståelser. Dermed har bæredygtigheds- og grønne omstillingsforhåbninger i sin kerne også en pædagogisk dimension, fordi det handler om at forstå og udvikle nyt. En del skoler i Danmark arbejder i disse år på eget initiativ på at gøre bæredygtighed og grøn profil til en central del af deres skole. Min ph.d.- afhandling undersøger tre af disse skoler for at få mere viden om, hvordan skoler forstår og udvikler bæredygtighed i en skolekontekst, og hvilke potentialer og problemstillinger der især er væsentlige for udvikling af uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU).

Undersøgelsen tager udgangspunkt i en helskoletilgang. Det betyder, at jeg er optaget af systemiske sammenhænge mellem pædagogik, didaktik og skoleudvikling. Det handler ikke bare om, hvad læreren gør eller eleverne lærer, men også om hvilke muligheder bæredygtighedsfokus har for ikke bare at blive endnu et add-on til alt det, skolen allerede skal, men et fundament der kan bidrage til god skoleudvikling.

Metodisk er projektet et multipelt casestudie (Flyvbjerg, 2020), og det systemiske helskoleperspektiv bidrager til et behov for bredde i det empiriske materiale. På de tre caseskoler er der derfor lavet semistrukturerede interview med alle slags deltagere (ledere, lærere, pædagoger, teknisk personale, elever, forældre, forvaltning, lokalsamfundsaktører). Jeg har spurgt deltagerne om, *hvorfor* de engagerer sig i bæredygtig

Mere end en skole – et studie af tre skolars praksis i arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling i et helskoleperspektiv

skoleudvikling, *hvorhen* de håber at komme, altså hvad de drømmer om, og *hvad* og *hvordan* de gør. Jeg har desuden bedt deltagerne pege på tiltag og indsatser, de mener har betydning for den grønne profil, og disse indsatser har jeg så observeret, hvor det har været muligt. Det betyder, at observationerne både består af ledelses-, lærer-, forældre-, elevrådsmøder og af undervisning i forskellige fag og projekter på tværs af alderstrin. Desuden er der for at komme tættere på spørgsmålet, *hvorhen* skolerne ønsker at udvikle sig, lavet fremtidsværksteder (Jungk, 1989) med henholdsvis voksne og elever på hver af de tre skoler.

Afhandlingens teoretiske udgangspunkt er praksisteori og især Kemmis og kollegers (Kemmis et al., 2014) begreb *praksisarkitektur*. Det praksisarkitektoniske perspektiv giver grundlag for at se på UBU-praksisser på tværs af de konkrete observerede situationer på et mikroniveau, skolernes individuelle kontekst på et mesoniveau og de større samfundsstrukturelle diskurser og strukturer på et makroniveau. Det hænger godt sammen med det holistiske helskoleperspektiv.

Helskoletilgangen

Afhandlingen undersøger skolerne i et helskoleperspektiv og vil samtidig gerne se kritisk på, hvordan helskoletilgangen kan nuanceres og præciseres via det empiriske materiale. På den måde er helskoletilgangen afhandlingens røde tråd.

Både forskning og policy som UNESCO har i en årrække anbefalet en helskoletilgang som potentiel frugtbar tilgang til uddannelse for bæredygtig udvikling (Henderson & Tilbury, 2004;

Mathie & Wals, 2022; UNESCO, 2017). Udgangspunktet for helskoletilgangens sammenhæng med bæredygtighed er i første omgang en forestilling om, at eleverne har brug for selv at få egne erfaringer med at handle bæredygtigt for at kunne mærke nogle af de potentialer, problemstillinger og kompleksitet, der er i grønne omstillingsprocesser. Derfor skal eleverne deltage i omlægning af skolens drift med fx omlægning af energiressourcer, grøn madlavning og genbrug, og de skal samarbejde med og undersøge lokalsamfundets grønne omstilling. På den måde bidrager

helskoletilgangen med et handleperspektiv på bæredygtighed, skolen skal "walk the talk", eller som det hedder i Unescos slogan: "living what we learn". Helskoletilgangen udvikler sig i både forskning og policy til at være et generelt holistisk og systemisk blik på skoleudvikling, der kan forstås som måder at se på samspil og sammenhænge mellem skolens forskellige dele. Der findes mange helskolemodeller, der søger at vise den systemiske kompleksitet. I min afhandling bidrager jeg med en model udviklet ud fra den empiriske undersøgelse i en dansk kontekst. Den ser sådan ud:

En helskoletilgang til uddannelse for bæredygtig udvikling

Modellen viser de områder, som alle skolens deltagere skal have en forståelse for og se på sammenhænge imellem, hvis skolen skal udvikles mod bæredygtighed. (Se Rathje, 2023; Rathje, 2024 for en uddybning af modellens elementer).

Hvorfor arbejde med grøn profil?
Den empiriske undersøgelse af deltagerne begrundelser for at udvikle UBU peger på, at viden om bæredygtighed og bæredygtighedsproblemstillinger forstås som vigtige for, at eleverne kan tage kritisk stilling og danne deres egne holdninger, mens UBU-didaktikken gerne må være åbne og deltagende undervisningsformer med begrundelser som, at det skal øge motivation, nysgerrighed, kritisk stillingtagen, handlekompetence og omsorg for natur. Desuden værdsætter deltagerne selve skolernes UBU-udviklingsprocesser, fordi de giver meningsfuldhed til arbejdet og hverdagen. Deltagerne har på tværs af skolerne derudover stort fokus på trivsel og fællesskab som en vigtig del af UBU-indsatserne med begrundelser som, at engagement og trivsel er første skridt mod handling. I afhandlingen diskuterer jeg, hvordan forbindelserne mellem trivsel og bæredygtighed kan forstås. På den ene side kan trivselsfokus forstås som en slags kritisk modkultur mod en mere målorienteret uddannelsesforståelse; bæredygtighed kommer derved også til at handle om fællesskaber, kritisk demokratisk dannelse og at give plads til affektive dimensioner i skolen. På den anden side kan trivselsfokus i bæredygtighedsindsatserne på skolerne ses som en slags ”feel good-bæredygtighed”, hvor det først og fremmest handler om at have det godt i skolens små fællesska-

ber, og hvor forholdet mellem menneskelig trivsel og planetens trivsel risikerer at blive udvisket og utydelig. På den måde kan trivsels- og fællesskabsfokus komme til at fortrænge de komplekse, dilemmafyldte og ubehagelige dele af bæredygtighedsperspektiverne, som kan være svære at rumme i en skolesammenhæng. Modsætningerne i trivselsperspektivet er ikke entydige og binære, men eksisterer samtidig på skolerne.

Hvordan udvikler skolerne grøn profil?
I undersøgelsen af skolernes didaktiske og pædagogiske UBU-indsatser er udeskole og projektundervisning nogle af de tilgange, der fylder mest på skolerne. Det er dog forskelligt, hvor meget skolerne ser udvikling af didaktik som sammenhængende med deres grønne profil. De sociale og humanistiske dimensioner af bæredygtighed viser sig sværere at gribe end de naturfaglige, ligesom de praktisk-musiske og æstetiske sider af en bæredygtighedsdidaktik ikke er så udviklet.

Når det kommer til skoleudviklingsprocesser, synes ledelse og lærere at være i centrum af UBU-udviklingsprocesser. I forlængelse af helskoletilgangens ambitioner om fælles læreprocesser er der potentiale i at se på, hvordan skolens andre deltagerpositioner, pædagoger, teknisk personale, elever, forældre og lokalsamfundsaktører kan få stærkere deltagelsesmuligheder i udviklingsprocesserne. Hvad angår skolernes ledelsespraksisser værdsættes på alle caseskoler især fagprofessionelle bottom-up-processer, men på trods af de fælles værdsættelser bliver ledelsespraksisserne på skolerne meget forskellige. Undersøgelsen finder, at en måloriente-

ret top-down-tilgang, der skaber vigtige støttestrukturer for UBU-udvikling, skaber den stærkeste UBU-udvikling, når den balancerer med og giver plads til understøttelse af de fagprofessionelles initiativer. Desuden peger undersøgelsen på, at kapacitetsopbygning af både faglig UBU-viden og UBU-didaktik hos de fagprofessionelle er et svagt element, som har behov for langt flere støttestrukturer.

Hvorhen skal vi? Fremtidsforestillinger og kritisk utopiske horisonter
Bæredygtighed handler ikke blot om, hvad vi skal undgå og væk fra, men også hvad vi skal hen imod, og hvordan vi bliver gode til at undersøge, hvad et meningsfuldt liv er samt forestille os alternativer som en vej mod nødvendige transformationer.

Afhandlingens undersøgelse af et utopisk perspektiv viser et UBU-pædagogisk potentiale for at arbejde med fremtidsforestillinger med eleverne samt væsentlige muligheder for at arbejde med utopiske forestillinger og fremtidsværksteder til udvikling af UBU-praksisser for alle skolens deltagere. Et centralt punkt for deltagerne handler om meningsfulde, visionære og fælles læreprocesser og samarbejder. Undersøgelsen finder, at deltagerne skoleutopier i høj grad ligner helskoleforståelser. Det bidrager til den pointe, at når både policy og helskoleforskning til stadighed påpeger, at en fuldtonet helskoletilgang er rigtig svær at finde i praksis, er der argumenter for at forrykke forståelsen af helskoletilgangen fra en policy-betonet bedste praksis-forståelse, der kan implementeres med de rette forståelser og værktøjer, til en kritisk-

Mere end en skole – et studie af tre skolars praksis i arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling i et helskoleperspektiv

utopisk tilgang. I lyset af kompleksiteten i både bæredygtighedsperspektiver og skoleudvikling argumenterer jeg for, at der nok er mere potentiale i at se en bæredygtigheds-helskoletilgang som et

refleksivt, transformativt, utopisk ideal, som skolens deltagere kan have glæde af at kende og bruge som pejlemærke og værktøj i udviklingsprocesserne. Forskellen kan vise sig at have betydning

for, hvordan forskning og praksis tilgår helskoletilgangen og dens potentiale for UBU-skoleudvikling.

REFERENCER

Flyvbjerg, B. (2020). Fem misforståelser om casestudiet. I: S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder*. Hans Reitzel.

Henderson, K. & Tilbury, D. (2004). *Whole-school approaches to sustainability: An international review of sustainable schools programs*. (Report prepared by the Australian Research Institute in Education for Sustainability (ARIES) for the Department of Environment and Heritage, Australian Government).

Jungk, R. (1989). *Håndbog i fremtidsværksteder*. Politisk Revy.

Kemmis, S., Wilkinson, J., Edwards-Groves, C., Hardy, I., Grootenboer, P. & Bristol, L. (2014). *Changing Practices, Changing Education* (2014 ed.). Springer Singapore Pte. Limited. <https://doi.org/10.1007/978-981-4560-47-4>

Mathie, R.G. & Wals, A.E.J. (2022). *Whole school approaches to sustainability: exemplary practices from around the world*.

Rathje, N.R. (2023). Er der en whole school derude? – Potentiale og barrierer i en whole school-tilgang til uddannelse for bæredygtig udvikling. *Studier i læreruddannelse og -profession*, 8(1), 23. <https://doi.org/DOI: 10.7146/lup.v8i1.136156>

Rathje, N.R. (2024). *Mere end en skole – et studie af tre skolars praksisser i arbejdet med uddannelse for bæredygtig udvikling i et helskoleperspektiv*. Aarhus Universitet. https://www.ucviden.dk/files/198246761/Afhandling_Nadia_R._Rathje_2024_Mere_end_en_skole.pdf

UNESCO (2017). *Education for Sustainable Development Goals – Learning Objectives*. Paris, France: UNESCO. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444/PDF/247444eng.pdf.multi>